

TONYALI AHMED EFENDİ'NİN NASİHATNAMESİ

Lokman TAŞKESENLİOĞLU*

ÖZ

Dinî tasavvufî metinler, klasik edebiyatın ilk dönemlerinden itibaren yazılmış, 19. yüzyıla kadar özellikle tarikat çevresi şairlerinin ana eserleri olmuştur. Bu tür metinlerde sanat gayesinden ziyade gerek bireyin gerekse toplumun dinî açıdan olgunlaşması, ilim ve irfan sahibi olması amaçlandığı için çoğunlukla sade bir üslubun tercih edildiği görülmektedir. Bir kısmı nasihatname veya pendname olarak adlandırılan bu eserlerin oldukça beğenildiği hem İstanbul'da hem de Anadolu'da toplum tarafından benimsendiği görülmektedir. 19. yüzyılda Anadolu'da nasihatname yazmış, dinî-tasavvufî edebiyatın temsilcilerinden biri de Tonyalı Ahmed Efendi'dir. Bu çalışmada 19. yüzyıl taşrasında tasavvuf ehli şairlerden olan ve tezkirelerde veya edebiyat tarihi kaynaklarında hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Tonyalı Ahmed Efendi'nin dinî konularda son derece sade bir dille kaleme aldığı nasihatnamesi ele alınmıştır. Mesnevisi ile aynı eser içerisinde bulunan kasidede Allah ve peygamber aşkı, Allah'ın birliği, ilmin önemi, cahil insanların hali, dünyanın geçiciliği gibi konulara değinilmiştir. Bu çalışma ile birlikte Trabzon'un dinî ve edebî şahsiyetlerinden olan Tonyalı Ahmed Efendi'nin yazınsal değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tonyalı Ahmed Efendi, Nasihatname, Didaktik, 19. Yüzyıl.

TONYALI AHMED EFENDİ'S ADVICE BOOK

ABSTRACT

Religious-sufi texts have been written since the early periods of classical literature and have been the main works of poets, especially around the sect, until the 19th century. It is observed that a simple style is mostly preferred in such texts because it is aimed to mature both the individual and the society from a religious point of view, to have knowledge and lore, rather than for the purpose of art. It is seen that these works, some of which are called nasihatname or pendname, are highly appreciated and adopted by the society both in Istanbul and Anatolia. Tonyali Ahmed Efendi is one of the representatives of religious-sufi literature who wrote a book of advice in Anatolia in the 19th century. In this study, the advice of Tonyali Ahmed Efendi, who was one of the Sufi poets in the provincial region of the 19th century and about whom there is no information in the treatises or literary historical sources, written in extremely simple language on religious issues, was evaluated. In the ode included in the same work as masnavi, topics such as the love of Allah and the prophet, the unity of Allah, the importance of science, the condition of the ignorant, the impermanence of the world are touched upon. Together with this study, an attempt has been made to reveal the literary value of Tonyali Ahmed Efendi, one of the religious and literary figures of Trabzon.

Keywords: Tonyali Ahmed Efendi, The Advice Book, Didactic, 19th century.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı; ilk eserin ortaya çıktığı 11. yüzyıldan itibaren son derece zengin bir gelenek haline gelmiş, çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür, bu süreçte hem dinî hem de din dışı konularda bu sahada sayısız eser kaleme alınmıştır. 19. yüzyıldan itibaren ise daha çok siyasi nedenlerden ötürü edebiyatın odak noktası değişmişse de bu gelenek etkisini bir süre daha devam ettirmiştir. Daha çok ilmi merkezlerde yoğunlaşan bu dinî ve sanatsal faaliyetler taşrada da kabul görmüş, 19. yüzyıl Anadolu'sunda pek çok farklı merkezde özellikle dinî-ahlakî metinler oluşturulmaya devam edilmiştir.

Gönderilme Tarihi: 07.10.2024

Kabul Tarihi: 25.03.2025

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, GİRESUN;

ORCID: 0000-0002-1652-2538, E-posta: lokmantaskesenlioglu@gmail.com

Bu metinlerin bir kısmı da nasihatname niteliği taşımaktadır. Özellikle dinî-ahlakî hususlarda topluma yön göstermek, aydınlatıcı bilgiler vermek, bazen de uyarılarda bulunmak için kaleme alınmış bu eserlerin *Kur'an* ve hadisleri temel aldığı, bu nedenle de metinlerdeki nasihatlerin büyük ölçüde ayet ve hadiselerle dayandırıldığı görülmektedir (Kaplan, 2015, s. 147). Başta *Pendnâme-i Attar*, *Kabusnâme* ile *Bostan* ve *Gülistan* gibi eserlerin örnek alınarak yazıldığı nasihatnameler müstalik olarak tertip edildikleri gibi başka eserler içerisinde bölüm olarak da vücuda getirilmişlerdir. Büyük çoğunluğu manzum olan nasihatnamelerin kayda değer bir kısmının üslubunun sade olduğu, bu şekilde toplumun daha geniş bir kısmına ulaşılmasının hedeflendiği söylenebilir. 13. yüzyıldan itibaren yazılmış onlarca örneğin tespit edildiği (Yeniterzi, 2007, 436; Kaplan, 2015, s. 23) nasihatnamelerin son döneme kadar sayılarının giderek arttığı görülmektedir. 19. yüzyılda Anadolu'da yaşamış nasihatname şairlerden biri de Tonyalı Ahmed Efendi'dir.

Hakkında tezkirelerde veya edebiyat tarihi kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmayan Tonyalı Ahmed Efendi ile ilgili malumat sadece eserinde kendisi ile ilgili verdiği bilgilerden ibarettir. 1851'de Trabzon'un Tonya ilçesine bağlı Karaağaçlı Köyü'nde doğduğu, Mahmut Efendi olarak bilinen zâtın oğlu olduğu (Kalyoncu, 2010, s. 145) fazla bir eğitim almamasına rağmen kendi kendini yetiştirdiği (Özdingiş, 2013) bilinen şairin; mesleği, İstanbul'a gidişi gibi hususlar hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. 1918'de vefat ettiği ifade edilen şairin vefat yeri de kabri de bilinmemektedir (Kalyoncu, 2010, s. 146).

Tonyalı Ahmed Efendi'nin Nasihatnamesi

Ahmed Efendi'nin bilinen eserleri *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân* adlı kitabında yayımlanan iki manzumesidir. Eser İstanbul'da taşbaskı olarak 1907'de (h.1325) Mahmud Bey matbaasında, 1912'de (h.1330) Emniyet matbaasında, 1921 ve 1923'de (h.1339, 1341) Yusuf Ziya Efendi matbaasında basılmıştır. Ayrıca eserin tüm baskılarının hareketli hazırlanmış olması da toplumun daha geniş kesimlerine ulaşmasını sağlaması bakımından kolaylık sağlamıştır. Kısa zaman aralığında birkaç baskının yapılması, eserin döneminde büyük ilgi gördüğü kanısını uyandırmaktadır (Taşkesenlioğlu, 2019: 145.).

Bu kitabın ilk bölümünde esere adını veren *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân* adlı 81 beyitlik bir mesnevi bulunmaktadır. İlk 13 sayfada bulunan bu manzume âhir zamanın sıkıntılarını ve bu problemlerden kaçış yollarını göstermek amacıyla oldukça yalın bir dille kaleme alınmıştır (Taşkesenlioğlu, 2019: 146). Bu manzumenin devamında mesneviye dahil olmadığı kafiye düzeninden ve vezninden anlaşılan başka bir manzume daha mevcuttur ki bu da şairin ikinci eseri olarak kabul edilebilir. Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün kalıbıyla yazılan mesneviden sonra bir dua bölümünün ardından başlayan ve mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün kalıbıyla ve kaside nazım şekliyle yazılmış 109 beyitlik şiir farklı bir eser olarak değerlendirilmiştir. Kitabı adını veren *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân* adlı mesnevinin muhteva açısından devamı ve tamamlayıcısı olduğu ifade edilebilecek esere ayrıca bir isim verilmemiş, bu ikinci manzume bu çalışmada içeriği itibarıyla nasihatname olarak adlandırılmıştır.

Şair daha çok dünyanın geçiciliği, ilmin faziletleri ve ilimden uzaklaşanların hali, Allah ve peygamber sevgisi, tarikat ehlinin ve âlimlerin önemi gibi konuları ele aldığı eserde kendisine dair bilgiler de vermektedir. Şair, aşağıdaki beyitlerde adının Ahmed olduğunu ve Tonya'nın Karaağaç köyünde doğduğunu belirtmektedir:

Garîb Ahmed söze başlar gözünden hem akar yaşlar

Cehennem'de yanar taşlar acerbilmez misin anı (47)

Bu nâzım Tonyalı Ahmed diler bir katre rahmet
Şefâat kıl yâ Muhammed görelim Hakkı Rahmânı (97)

Bu âdemi Tonyalıdır hem Karaağaç köylüdür
Sever çün ehl-i irfânı dahi hem ehl-i îmânı (99)

Yazılış amacı ise dinî içerikli bir nasihatnameden beklendiği gibi insanlara yardımcı olmak, içinde buldukları kötü durumdan onları kurtarmak ve benzer diğer konularda nasihatlerde bulunmaktır:

Çü gördüm câhil insânı sevdim ben tâ ihsânı
Dedim bir manzûme yazsam uyandırsam şu insânı (95)

Nasihatler makâmında lisânım nutka gelmiştir
Vasiyetler merâmında kayırdım ehl-i îmânı (96)

Eserin ilginç bir yanı da manzumenin hangi safhalardan geçerek ne şekilde hazırlandığını özetleyen bölümler de ihtiva etmesidir:

Hemândem derdi bu hattı okudu yazdı hem kendi
Hatası var mı yok mudur bu adı bilmedi anı (100)

Getirdi Der-saâdet'e maârif meclisi gördü
Okundu çün gayrıya ne yazıldı hatt-ı lamânı (101)

İzin verdi maârifler ilim bâbında ârifler
Yazılsın denildi harfler basılmak olsun imkânı (102)

Bunu çün eyledim ihsân okusun dinlesin insân
Cem'i cümle bir yeksân ki bilsin dünyâyı fâni (103)

Eserin yazıldığı tarih de (1300) yine bu kısmın ardından zikredilmiştir:

Târîh bin üç yüzü buldı zamân âhir zamân oldu
Cihânın lezzeti gitti yıkıldı gitti her yanı (104)

Muhteva Özellikleri

Eser içerik itibarıyla bir nasihatname olarak değerlendirilebilir. Dinî ve tasavvufi hususlar hakkında öğütler içeren manzumede Allah ve peygamber sevgisi, Allah'ın birliği, Kur'ân'ın yüceliği, ilmin önemi, âlimlere ve tarikat ehline uymanın yararları, ibadetlerin sürekliliği, tevbe ve şükür kavramları gibi pek çok hususa değinilmiştir.

Metinde en çok Allah sevgisi, Allah'ın birliği, onun sıfatları gibi konular ele alınmıştır. Mevlâ, Hakk, Rabb, Hudâ, Mennân, Kâdir, Kayyûm, Rahîm, Rahmân, Gâni gibi sıfat ve isimlerle anılmış, özellikle esmaya göre övgülerde bulunulmuştur:

Sakın ihmâl edip durma lisânına mühür urma
İbâd için kanatlar aç ara bul yüce *Mevlâ'yı* (6)

Müsâfirsün bugün yarın göçer kervân kalır varın
Tarîkin gözle ebrârın bulasın feyz-i *Rabbini* (13)

Şükr ü hamd ü senâ *Hakk'*a bize gönderdi Kur'ân'ı
Resûline selâm olsun bize bildirdi Kur'ân'ı (32)

Ki birdir Hakk Teâlâ Allâh *Hudâ'*dan gayrı yok Allâh
Muhammed'dir Resûlullâh budur her dilde fermânı (39)

Bilin siz ibâdullâh salât eder ana Allâh
Melekler de salât eder ki budur emr-i *Mennân'*ı (40)

Hudâ'nın emr-i fermânı yarattı cismile cânı
Hem oldur *Kâdir ü Kayyûm* verir her kedere dermânı (58)

Nice sevmeyelim anı o cümle ehl-i irfânı
Olar bildirdi kemâlince *Rahîm* u *Rabb* u *Rahmân'*ı (69)

Şükr ü hamd u senâ *Hakk'*a neler verdi kamu halka
Ganî'dir verdi dünyâyı dahi cennette rıdvânı (72)

Ayrıca Allah'ın birliği ve tekliği pek çok kez yinelenmiş; onun dışındaki herşeyin geçici oluşu, kullarına ihsanlarda bulunuşu gibi ifadelerle ona olan saygı ve sevgi dile getirilmiştir:

Nice sevmeyelim *Hakk'*ı odur halk eyleyen halkı
O birdir hem odur bâkî anın gayrı bütün fâni (66)

Hudâ vâhid şerîki yok keremden kıldı ihsânı
Gördi âlem-i gaybdan vücûda bunca insânı (79)

Ne dersin başı kim olmaz fedâ yolında ma'sûkın
Ne dersin cânı kim bulmaz ma'sûkile cânânı (2)

Kur'ân'ı Kerîm'i ilmin kaynağı olarak gören şair, her türlü doğru yolu barındırdığını belirtmiş, onun Allah'ın bir hediyesi olduğunu, Hz. Peygamberin miracta getirdiğini, iyi bir kul olmak için okumanın ve anlamının şart olduğunu belirtmiştir:

Hediye gönderip Mevlâ hem odur cümleden evlâ
Bilinmez emr ü nehyi illâ bilirlere ilmile anı (5)

Lisânın lâl edip durma kulağına mühür urma
Gözünü aç sakın yumma oku âyât-ı Kur'ân'ı (29)

Eserin pek çok beytinde Hz. Muhammed'e salat ve selam da bulunmaktadır. Allah'ın kainatı yaratma sebebinin Hz. Peygamber olduğuna dair tasavvufi ifadelerle işaret eden şair; Allah'ın onun adını kendi adıyla yazmasını vurgulamış, onun insanlığa gönderilmesini büyük bir inayet olarak gördüğünü ifade etmiştir:

Muhammed'dir gülün kânı hem oldur cânların cânı
Anın için *Hakk* yarattı cihânı dürr ü mercânı (37)

Yarattı *Hakk* anı nûrdan yaratmazdan bu dünyâyı
Adıyla yazdı adını oku tevhîdi bil anı (38)

Ki birdir Hakk Teâlâ Allâh *Hudâ'*dan gayrı yok Allâh
Muhammed'dir Resûlullâh budur her dilde fermânı (39)

Bilin siz ibâdullâh salât eder ana Allâh

Melekler de salât eder ki budur emr-i Mennân'ı (40)

Bağışladım ana cümle bi-küll-i ehl-i îmânı
Habîbimdir resûlümdür ki gönderdim size anı (42)

Dahi sev Hakk Resûlünü taleb eyle vusûlünü
Salât ile selâm eyle unutma öyle sultânı (60)

Nice sevmeyelim anı o âlî-şâh-ı sultânı
O mi'rac gecesi bize indirdi Kur'ân'ı (68)

Hz. Peygamberden sonra ise dinin kaynağı ashab-ı kiramdır. İslam dininin yayılmasına ve bugünlere gelmesinden ötürü katkılarını yad etmiş, özellikle Kur'an'a olan hürmetini yazıcılarına da aksettirmiştir:

Salâ ile selâm olsun anın ehl-i âyâline
Dahi ashâbına olsun ki yazdılar bu Kur'ân'ı (33)

Yigirmi dört idi hattat ederdi her biri imdâd
Devâm üzre yazarlardı bu âyet üzre Kur'ân'ı (34)

Bular yazdı yedi mushaf tefâsir üzre bağlandı
Yedi iklîme gönderip cihânı tuttu i'lâmı (35)

Tarikat ehli ve âlimlerden de dinin anlaşılması ve doğru yollarla Allah'a ulaşılması yönündeki çabalarından ötürü eserde övgüyle bahsedilmiştir. İman ve irfan ehli Allah'ı ve Kur'an'ı anlamayı kolaylaştırmışlar, bu ilmin halk arasında yayılmasını sağlamışlardır.

Yakın ol ehl-i irfâna mu'în ol ehl-i îmâna
Firâr eyle cehâletten ara bul kâmil insânı (62)

Nice sevmeyelim anı o cümle ehl-i irfânı
Olar bildirdi kemâlince Rahîm u Rabb u Rahmân'ı (69)

Ki tâ bu âlim insân dürişip kalmaya mahcûb
Resûller verdi gönderdi beyân eyledi îmânı (81)

Resûller gitti dünyâdan halîfe oldu ashâblar
Dahi ardınca âlimler ederler halka i'lâmı (82)

Ger olmayaydı âlimler helâk olurdu câhiller
Şu ilmin kadrini bilen kemâle erdi îmânı (83)

Eserde Hz. Nuh, Hz. Süleyman, Hz. Lokman gibi peygamber ve şahsiyetlerden de bahsedilmiş, uzun ömürleri ve meşhur saltanatlarıyla bilinmelerine rağmen bu dünyadan onların da göçtüklerini hatırlatılmıştır. Hz. Yunus'un kavmine ise tevbe etmeleri yönüyle eserde yer verilmiştir:

Eğer bin yıl ömür sürsen ve yüzbin altın versen
Bulamaz çâre Lokmân ecel derdine dermânı (16)

Nice insân bu âlemde gelip geçti seryâna
İşittik Nûh-ı Ken'an'ı reh-i sultân Süleymân'ı (19)

Yunus kavmi hulûsa ne edip tevbe-yi nasûha ne

Bütün geldiler îmâna bulup cennet-i Mevâ'yı (92)

Hz. İsa'nın ise bir kıssasına değinilmiş, onun bir taş ile muhaveresi örnek verilerek insanların Cehennem ateşinden ve azabından ne denli korkması gerektiği hatırlatılmıştır. Bu kıssaya göre ağlayan bir taşta Allah'ın izniyle Hz. İsa neden ağladığını sorunca taş, Cehennem'de insan ve taşların yandığını öğrendiğinden beri bu korkuyla ağladığını söylemiştir:

Cehennem'den haber aldı yol üstünde katı bir taş
Derûnunda kan ağladı gidip gördi İsa anı (48)

Sual etdi ana İsa dedi ey taş ne ağlarsın
Hem ol dem Hakk'a yüz tuttu erişti vahy-i Rabbâni (49)

Buyurdu Hakk ki yâ İsa sual eyle sen ol taştan
Neden ağlar sana söyler kulak tut dinle sen anı (50)

Dedi ey taş kerem eyle Hudâ'nın izniyle söyle
Nedir ağladığın böyle haber ver bileyim anı (51)

Cevâb etti hemân ol taş dedi birgün iki yoldaş
Oturdular civârımda okurken emr-i fermânı (52)

Dediler kim Cehennem'de yanar insân ile taşlar
O korku cânımı yakdı akar gözümde kanı (53)

İşittim ol zamân anı inandım emr-i fermânı
Gece gündüz kan ağlarım aceb ne ola dermânı (54)

Azabdan korkuban taşlar akıtır gözünden yaşlar
Acebdir bu za'if insân tefekkür eylemez anı (55)

Eserde sık sık vurgulanan bir diğer konu da ilimdir. Hakk'ın yolundan gitmenin tek yolu olarak ifade edilen ilmin bu yönüyle lezzetine de doymamaktadır. Şair insanlara ilim okumalarını tavsiye etmiş, onun yolundan gitmenin erdemlerini açıklamıştır:

Şu ilmin lezzeti çoktur ana karşı amel yoktur
İlmi kesb it amel ile seversen Hakk'ı Mevlâ'yı (65)

Şu ilmin lezzeti baldır vusûli cennete daldır
Gözünden uykuyu kaldır n'edersin şerbeti nânı (3)

Gece gündüz oku ilmi tahammül eylegil hilmi
Kimin ümmetisin ey cân aceb bilir misin anı (4)

Gözünde var mı kan kanı niçin dökmeyesin anı
Niçin vermeyesin cânı ilim yolunda ey cân (14)

Nice medh etmeyem ilmi ki ilmi medh eder Mevlâ
Odur evlâ odur âlî odur ihyâ iden cânı (67)

İlmin önemi çerçevesinde cahil insanlara yönelik eleştirilerde de bulunulmuştur. Ahmed Efendi; isyan eden cahillerin başlarına geleceklerden habersiz olduğunu, dünyanın faniliğinden habersiz olanların canlarını ateşe attıklarını, bu ateşten korkanlara ancak binde bir rastlandığını beyan etmiştir:

Ne câhildir ki bu insân gece gündüz eder isyân
Okunur gün gibi Kur'ân okumaz dinlemez anı (56)

Azabdan korkuban tevbe edenleri sever Mevlâ
Aceb kaldı mı binde bir bulaydın böyle insânı (57)

Kulaklarına kurşunu akıttın mahz-ı yerin etdtn
Ururlar tabl u nâyı işitmezsin hûyı hâyı (86)

Zamânın lâl edip feth etmezsin zikr-i Mevlâ'yı
Dehan açıp bu fâniye bilir misin bu rüsvâyı (87)

Dalarsın bahr u ummâna yanaşmazsın çü limâna
Atarsın cânı külhâna yakarsın bağr u sinâyı (88)

Günahkar insan geç olmadan tevbe etmeli, dünyadan el etek çekip Allah'a yönelmeli, bu cehalet uykusundan derhal uyanmalıdır:

Gel erken tevbe eyle ey cân vakitler geçdi kalk uyan
Gece gündüz ağla kan n'edersin tatlı helvâyı (90)

Yürü tevbe kapısına var el bağla tapusına
Sarıl muhkem yapısına ara bul yüce Mevlâ'yı (91)

Yine fırsat olup elde hemân tevbe olup dilde
Ma'âsîden rücû edip selâmet etmeli cânı (105)

Çünkü dünya fanidir, hiçbir nimeti kalıcı olmadığı için insanı aldatmaktan başka birşeye yaramaz. Misafir olan insan bu gerçeğin farkında olarak doğru yolu bulmalı, hakikate sığınmalı, tefekkür ederek dünyanın bir geçitten ibaret olduğunu farketmelidir:

Bu dünyanın cefâsı çok görürsün hiç vefâsı yok
Gece gündüz seni aldar niçin terk etmeyesin anı (15)

Müsâfirsün bugün yarın göçer kervân kalır varın
Tarîkin gözle ebrârın bulasın feyz-i Rabbini (13)

Emânettir sana o cân hıyânet eyleme ey cân
Gerek altın gerek mercân kamu eşyâ olur fânî (11)

Ne denli devletile ol cihânda kalmadı bâkî
Tefekkür eyle ey âkil fenâyı devr-i ezmânı (20)

Bu dünyâ bir geçittir kim göçenler bir daha gelmez
Gelen gitmekte dâ'im aceb görmez misin anı (24)

Zira dünyadaki tek gerçek ölümdür. Ölüm geldiği anda insanın hiçbir dünyevi malı onu değiştiremeyecek, zengin fakir herkes ecel şarabının tadına bakacaktır:

Ecel geldi geçer cânâ o bakmaz la'le mercâna
Gerek altın gerek mercân azâd ettiremez cânı (18)

Gidiyor böyle yolcular müsâfirler katırcılar
Çü vermez Azrâil mühlet sürerken yolda kervâmı (21)

Kimi giyerdi atlası kimi çuha â'lâsı
Gerek zengin gerek yoksul kamusu giydi ekfânı (23)

Bu nedenle ihmal edilememsi gereken ibadetler vardır. Bunların da en başında namaz gelmektedir. Fakat namazın da devam üzere olması son derece önemlidir:

Sakın nefesine hiç bakma adına bî-namaz takma
Cehennem'e cânını yakma akıtma yaş ile kanı (7)

Seversen kâr ile kesbi oku ilmi oku hasbî
Namâzında devâm üzre gözet ta'dîl-i erkânı (63)

İnsan dünya malına kanaat etmeli, Allah'ın kendisine layık gördüğü dünya malına razı olmalıdır. Şaire göre kanaat halvetin önemli unsurlarından biridir:

Görür müsün medâyinde medâr ile ma'aşî için
Nice insân ticârette açarlar hânı dükkânı (8)

Oturur dükkânlarda devâm üzre kemâkânı
Ararlar kârını herkes merâmı beslemek cânı (9)

Otur halvette ey âsî arama çoğile azı
Kanâ'at ehli ol dâ'im gözet hem emr ü fermânı (10)

Eserin ilginç yanlarından biri de insanın yaratılışına dair bir bilgiye yer vermesidir. Şaire göre insan on iki şey üzerine yaratılmıştır ki bunların dördü anneden, dördü babadan, dördü de Allah'ın hazinesinden gelmektedir. Eti, iliği, kanı ve yağı annesinden; kemiği, soyu, cildi ve sütü babasından gelmektedir. Görme, işitme, koklama ve tatma duyuları ise Allah'ın hazinesi kaynaklıdır:

On iki nesneden tasvîr edip seni Allâh Teâlâ
Müzeyyen eyledi cismin musavvi kıldı verdi cânı (73)

Anın dördü atasından dahi dördü anasından
Dahi dördü Hudâ'sından hazâinden edip ihsânı (74)

Anasından olan lahmı iliği dem ile şahmı
Atasından olan azmi urûkî cildi şîr ey cân (75)

Hazâin-i Hudâ'dan hem basarla sem'î ey cân
Dahi hem şemmile zevki lisânın dinle ey sultân (76)

Yaratılışa dair bu düşüncelerin, Hz. İsa'nın kıssasında da olduğu gibi, hangi kaynaktan alındığı; şaire hangi tasavvufi kişiliğin tesir ettiği belirtilmemiştir. Bununla birlikte Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetnâme'si* (Başar-Eser, 2005, s. 48) veya İmam Gazâlî'ye atfedilen *Hakikatü'r-Ruh* (Akot, 2013, s. 121) gibi pek çok tasavvufi eserde insan yaratılışına dair benzer tespitlere rastlanmıştır.

Eserin son bölümünde ise devrin hükümdarı Sultan Reşad'a dua edilmiştir:

Ne gökcektir şu İslâmbol içinde oturur sultân
Gerek sağdan gerek soldan unutmaz hiç biri anı (108)

Bize insân verildi ad bekâyı al fenâyı sat

Du'âlarla edelim yâd Mehmed Reşâd Sultânı (109)

Şekil Özellikleri

Manzume, ilk beytinin musarra olmaması ile kafiye düzeni bakımından sadece kıt'a nazım şekline uymakla birlikte gerek 109 beyitlik hacmi gerekse içerisinde adını zikretmesi yönüyle kıt'a olması mümkün görülmemektedir. Şiirin uzunluğu, yer yer övgü ve eleştiri barındırması, genel olarak tekke şiirindeki şekle ve vezne dair esneklik gibi sebepler göz önünde bulundurulduğunda bu manzume kaside olarak değerlendirilmiştir. Metnin nazım şeklinin kaside olarak belirtilmesinde klasik Türk edebiyatında Leylâ Hanım gibi başka şairler tarafından ilk beyti musarra olmayan kasidelerin de yazılmış olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmuştur (Arslan, 2003, s. 70).

Aruz ölçüsü ile kaleme alınan eserde mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün kalıbı tercih edilmiştir. Fakat kaleme alınış gayesinin sanat yapmaktan ziyade topluma yararlı nasihatlerde bulunmak olması nedeniyle eserde şekille ilgili hassasiyet öz ardı edilmiştir.

Benzer durumun kafiye açısından da hasıl olduğu söylenebilir. Şair ahengi kuvvetlendirmek için iç kafiyeden de istifade etmiş fakat bunda da bir düzen oluşturmakta güçlük yaşamıştır. Pek çok beyitte bu hususu sağlasa da bazılarında sadece ilk mısradaki kurabilmiş, bazılarında ise hiç yakalayamamıştır:

Şu ilmin lezzeti *baldir* vusûli cennete *daldır*
Gözünden uykuyu *kaldır* n'edersin şerbeti nânı (3)

Çü böyledir niçin *âkil* bu mekkâre ola *mâil*
Fedâdir gölgesi *zâil* ne lâyıık bilmemek anı (17)

Gece gündüz oku *ilmi* tahammül eylegil *hilmi*
Kimin ümmetisin ey cân aceb bilir misin anı (4)

Yine fırsat olup *elde* hemân tevbe olup *dilde*
Ma'âsîden rücû edip selâmet etmeli cânı (105)

Ne dersin başı kim *olmaz* fedâ yolunda ma'sûkun
Ne dersin cânı kim *bulmaz* ma'sûkile cânânı (2)

Nasîhatler *makâmında* lisânım nutka gelmiştir
Vasiyetler *merâmında* kayırdım ehl-i îmânı (96)

Oturur dükkânlarda devâm üzre kemâkânı
Ararlar kârını herkes merâmı beslemek cânı (9)

Bu dünyâ bir geçittir kim göçenler bir daha gelmez
Gelen gitmekte dâ'im aceb görmez misin anı (24)

Mürdef kafiye ile kurulan manzumede kafiyeler Arapça kökenli kelimelerle kurulmaya çalışılmış, fakat bazı mısralarda ise Türkçe kökenli kelimelerden de yararlanılmıştır:

Dahi hem ehl-i îmâna buyurdı ol kerem-kânı
Salât edin ana cümle şeff' kıldım size anı (41)

Târîh bin üç yüzi buldu zamân âhir zamân oldu
Cihânın lezzeti gitti yıkıldı gitti her yanı (104)

Bazı beyitler ise metnin genel kafiye şemasına uymamaktadır. Yüksek seviyeli tahsili olmayan şairlerin kaleme aldığı tasavvufi metinlerde rastlanan bu durum, bu nasihatnemedede mevcuttur:

Gözünde var mı kan kanı niçin dökmeyesin anı
Niçin vermeyesin cânı ilim yolunda ey cân (14)

Anasından olan lahmı iligi dem ile şahmı
Atasından olan azmi urûkı cildi şîr ey cân (75)

Çamurdan eyledi îcâd bu insânı Teâlâ Allâh
Yazılır kavli fiili hem gerek sağdan gerek soldan (77)

Dil ve Üslup Özellikleri

Nasihatnamenin en dikkat çeken yönünün dilinin sadeliği olduğu söylenebilir. Dinî konularda samimi bir edayla nasihatler veren şair, pek çok noktada karşısındakiyle konuşuyormuş gibi hitap ifadeleriyle anlatımı güçlendirmiştir.

Beyân ettik bu ebyâtı içinde ba'zı âyâtı
Dilersen izz ü râyâtı oku hem dinle Kur'ân'ı (106)

Otur karşımda ey fâni kulak tut dinle irfânı
Alam deryâ-yı hikmetten saçam katre-i bârânı (27)

Gel ey gaflet sarâyında yatan gâfil kıl efzâyı
Uykudan gözlerini aç duyar mısın bu ma'nayı (84)

Okunur bir güzel kıssa kulak tutan alır hisse
Meger kim bir gönül taşdır ne edem n'eyleyem anı (46)

Âlâ ey cânımın cânı zerâfet bağının hânı
Kulak tut inciler dizem uyandırırım dili cânı (44)

Şairin anlatımın etkili olabilmesi için "kulak tutmak, gözünü açmak" gibi deyimlerden de istifade ettiği görülmektedir:

Âlâ ey cânımın cânı zerâfet bağının hânı
Kulak tut sen bana bir dem düzem dür ile mercânı (25)

Lisânın lâl edip durma kulağına mühür urma
Gözünü aç sakın yumma oku âyât-ı Kur'ân'ı (29)

Metin

(mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün)

- 1 Gel ey câhil olan insân baba evlâd ma'an yeksân
Gece gündüz devâm üzre okuyalım âyât-ı Kur'ân'ı
- 2 Ne dersin başı kim olmaz fedâ yolunda ma'sûkun
Ne dersin cânı kim bulmaz ma'sûkile cânânı
- 3 Şu ilmin lezzeti baldır vusûli cennete daldır
Gözünden uykuyu kaldır n'edersin şerbeti nânı

- 4 Gece gündüz oku ilmi tahammül eylegil hilmi
Kimin ümmetisin ey cân aceb bilir misin anı
- 5 Hediye gönderip Mevlâ hem odur cümleden evlâ
Bilinmez emr ü nehyi illâ bilirler ilmile anı
- 6 Sakın ihmâl edip durma lisânına mühür urma
İbâd için kanatlar aç ara bul yüce Mevlâ'yı
- 7 Sakın nefesine hiç bakma adına bî-namaz takma
Cehennem'e cânını yakma akıtma yaş ile kanı
- 8 Görür müsün medâyinde medâr ile ma'aşı için
Nice insân ticârette açarlar hânı dükkânı
- 9 Oturur dükkânlarda devâm üzre kemâkânı
Aralar kârını herkes merâmı beslemek cânı
- 10 Otur halvette ey âsî arama çoğile azı
Kanâ'at ehli ol dâ'im gözet hem emr ü fermânı
- 11 Emânettir sana o cân hiyânet eyleme ey cân
Gerek altın gerek mercân kamu eşyâ olur fânî
- 12 Bu dünya bâkîye karşı hemândem bir sa'âdetdir hem
Anı da bilsin çünkü n'edersin öyle vîrânı
- 13 Müsâfirsın bugün yarın göçer kervân kalır varın
Tarîkin gözle ebrârın bulasın feyz-i Rabbini
- 14 Gözünde var mı kan kanı niçin dökmeyesin anı
Niçin vermeyesin cânı ilim yolunda ey cân
- 15 Bu dünyanın cefâsı çok görürsün hiç vefâsı yok
Gece gündüz seni aldar niçin terk etmeyesin anı
- 16 Eğer bin yıl ömür sürsen ve yüzbin altın versen
Bulamaz çâre Lokmân ecel derdine dermânı
- 17 Çü böyledir niçin âkil bu mekkâre ola mâil
Fedâdır gölgesi zâil ne lâyıık bilmemek anı
- 18 Ecel geldi geçer cânâ o bakmaz la'le mercâna
Gerek altın gerek mercân azâd ettiremez cânı
- 19 Nice insân bu âlemde gelip geçti seryâna
İşittik Nûh-ı Ken'an'ı reh-i sultân Süleymân'ı
- 20 Ne denli devletile ol cihânda kalmadı bâkî
Tefekkür eyle ey âkil fenâyı devr-i ezmânı
- 21 Gidiyor böyle yolcular müsâfirler katırcılar
Çü vermez Azrâil mühlet sürerken yolda kervânı
- 22 İşitmedin mi ey cânım nice sultan nice hânı

- Bular hep oldular medfûn sürerken türlü devrânı
- 23 Kimi giyerdi atlası kimi çuha â'lâsı
Gerek zengin gerek yoksul kamusu giydi ekfânı
- 24 Bu dünyâ bir geçittir kim göçenler bir daha gelmez
Gelen gitmekte dâ'im aceb görmez misin anı
- 25 Âlâ ey cânımın cânı zerâfet bağının hânı
Kulak tut sen bana bir dem düzem dür ile mercânı
- 26 Gel oku ikmâl dersi gözet medrese-i kürsi
Cihânda ömrün oldukça fenâya verme sen anı
- 27 Otur karşımda ey fâni kulak tut dinle irfânı
Alam deryâ-yı hikmetten saçam katre-i bârânı
- 28 Gel imdi sabr u insâfa kulak tut sâka evtâfa
Gece gündüz ilmi kesb et nedir lağv u yalânı
- 29 Lisânın lâl edip durma kulağına mühür urma
Gözünü aç sakın yumma oku âyât-ı Kur'ân'ı
- 30 Verildi diline hikmet gözüne nûr ile ni'met
Kulağın işitir elbet şükr ü hamd eyle sen anı
- 31 Senin aklın eder tahkîk dahi kalbin eder tasdîk
Değilsin kimseye muhtâc tefekkür eyle sen anı
- 32 Şükr ü hamd ü senâ Hakk'a bize gönderdi Kur'ân'ı
Resûlüne selâm olsun bize bildirdi Kur'ân'ı
- 33 Salâ ile selâm olsun anun ehl-i âyâline
Dahi ashâbına olsun ki yazdılar bu Kur'ân'ı
- 34 Yigirmi dört idi hattat ederdi her biri imdâd
Devâm üzre yazarlardı bu âyet üzre Kur'ân'ı
- 35 Bular yazdı yedi mushaf tefâsir üzre bağlandı
Yedi iklîme gönderip cihânı tutdı i'lânı
- 36 Garîb idi bu dîn-i İslâm garîb oldu yine hemân
Yalnız evliyâullâh ararlar hükm-i Kur'ân'ı
- 37 Muhammed'dir gülün kânı hem oldur cânların cânı
Anın için Hakk yarattı cihânı dürr ü mercânı
- 38 Yarattı Hakk anı nûrdan yaratmazdan bu dünyâyı
Adıyla yazdı adını oku tevhîdi bil anı
- 39 Ki birdir Hakk Teâlâ Allâh Hudâ'dan gayrı yok Allâh
Muhammed'dir Resûlullâh budur her dilde fermânı
- 40 Bilin siz ibâdullâh salât eder ana Allâh
Melekler de salât eder ki budur emr-i Mennân'ı

- 41 Dahi hem ehl-i îmâna buyurdı ol kerem-kânı
Salât edin ana cümle şeffî' kıldım size anı
- 42 Bağışladım ana cümle bi-küll-i ehl-i îmânı
Habîbimdir resûlümdür ki gönderdim size anı
- 43 Kanı dil medh edem anı o âlî-şân u sultânı
Anın için yarattı Hakk cihânı hûr-i vildânı
- 44 Âlâ ey cânımın cânı zerâfet bağının hânı
Kulak tut inciler dizem uyandıram dili cânı
- 45 Gel imdi dinle câhil ilm bâbında ey kâhil
Gece gündüz yanan gâfil ara bul ehl-i irfânı
- 46 Okunur bir güzel kıssa kulak tutan alır hisse
Meger kim bir gönül taşdır ne edem n'eyleyem anı
- 47 Garîb Ahmed söze başlar gözünden hem akar yaşlar
Cehennem'de yanar taşlar aceb bilmez misin anı
- 48 Cehennem'den haber aldı yol üstünde katı bir taş
Derûnunda kan ağladı gidip gördi Îsâ anı
- 49 Sual etti ana Îsâ dedi ey taş ne ağlarsın
Hem ol dem Hakk'a yüz tuttu erişdi vahy-i Rabbâni
- 50 Buyurdu Hakk ki yâ Îsâ su'al eyle sen ol taştan
Neden ağlar sana söyler kulak tut dinle sen anı
- 51 Dedi ey taş kerem eyle Hudâ'nın izniyle söyle
Nedir ağladığın böyle haber ver bileyim anı
- 52 Cevâb etti hemân ol taş dedi birgün iki yoldaş
Oturdular civârımda okurken emr-i fermânı
- 53 Dediler kim Cehennem'de yanar insân ile taşlar
O korku cânımı yaktı akar gözümde kanı
- 54 İşittim ol zamân anı inandım emr-i fermânı
Gece gündüz kan ağlarım aceb ne ola dermânı
- 55 Azabdan korkuban taşlar akıtır gözünden yaşlar
Acebdir bu za'îf insân tefekkür eylemez anı
- 56 Ne câhildir ki bu insân gece gündüz eder isyân
Okunur gün gibi Kur'ân okumaz dinlemez anı
- 57 Azabdan korkuban tevbe edenleri sever Mevlâ
Aceb kaldı mı binde bir bulaydın böyle insânı
- 58 Hudâ'nın emr-i fermânı yarattı cismile cânı
Hem oldur Kâdir ü Kayyûm verir her kedere dermânı
- 59 Gel imdi Hakk'ı sev dilber oku âyât-ı Kur'ân'ı

- Cihândan alma lezzeti al imdi hûr u gilmânı
- 60 Dahi sev Hakk Resûlünü taleb eyle vusûlünü
Salât ile selâm eyle unutma öyle sultânı
- 61 N'edersin bu fenâ mülkü çü sen fâni cihân fâni
Bekâ-yı lâ-yezel iste dahi cennât-ı vildânı
- 62 Yakın ol ehl-i irfâna mu'în ol ehl-i îmâna
Fîrâr eyle cehâletden ara bul kâmil insânı
- 63 Seversen kâr ile kesbi oku ilmi oku hasbî
Namâzında devâm üzre gözet ta'dîl-i erkânı
- 64 Seversen mülk-i firdevsi okut okuduğun dersi
Mesâcidlerde hem kürsi unutma ey sehâ-kânı
- 65 Şu ilmin lezzeti çoktur ana karşı amel yoktur
İlmi kesb et amel ile seversen Hakk'ı Mevlâ'yı
- 66 Nice sevmeyelim Hakk'ı odur halk eyleyen halkı
O birdir hem odur bâkî anın gayrı bütün fâni
- 67 Nice medh etmeyem ilmi ki ilmi medh eder Mevlâ
Odur evlâ odur âlî odur ihyâ iden cânı
- 68 Nice sevmeyelim anı o âlf-şâh-ı sultânı
O mi'rac gecesi bize indirdi Kur'ân'ı
- 69 Nice sevmeyelim anı o cümle ehl-i irfânı
Olar bildirdi kemâlince Rahîm u Rabb u Rahmân'ı
- 70 Nice sevmeyelim anı o Cennet-i hûr u gilmânı
Sevilsin mi yalan dünyâ görünürken bütün fâni
- 71 Hudâ'nın fazl u irfânı yarattı bunca insânı
Hayât vermedi memât verdi son ucu ver sen cânı
- 72 Şükr ü hamd u senâ Hakk'a neler verdi kamu halka
Gan'dür verdi dünyâyı dahi cennetde rıdvânı
- 73 On iki nesneden tasvîr edip seni Allâh Teâlâ
Müzeyyen eyledi cismin musavvi kıldı verdi cânı
- 74 Anın dördü atasından dahi dördü anasından
Dahi dördü Hudâ'sından hazâinden edip ihsânı
- 75 Anasından olan lahmı iligi dem ile şahmı
Atasından olan azmi urûkı cildi şîr ey cân
- 76 Hazâin-i Hudâ'dan hem basarla sem'î ey cân
Dahi hem şemmile zevki lisânın dinle ey sultân
- 77 Çamurdan eyledi îcâd bu insânı Teâlâ Allâh
Yazılır kavli fiili hem gerek sağdan gerek soldan

- 78 Kirâmen kâtibin vardır bir sağdan biri soldan
Yazarlar hayr ile şerrin meleklerdir iki sultân
- 79 Hudâ vâhid şerîki yok keremden kıldı ihsânı
Gördi âlem-i gaybdan vücûda bunca insânı
- 80 Yarattı ahsen-i sûret içinde eyledi îcâd
Nutuk ilmi akıl verdi hidâyet kıldı erzânı
- 81 Ki tâ bu âlim insân dürüşüp kalmaya mahcûb
Resûller verdi gönderdi beyân eyledi îmânı
- 82 Resûller gitti dünyâdan halîfe oldu ashâblar
Dahi ardınca âlimler ederler halka î'lâmı
- 83 Ger olmayaydı âlimler helâk olurdu câhiller
Şu ilmin kadrini bilen kemâle erdi îmânı
- 84 Gel ey gaflet sarâyında yatan gâfil kıl efzâyı
Uykudan gözlerini aç duyar mısın bu ma'nâyı
- 85 Yumarsın dîde-i envârını görmez güneş ayı
Tahayyür üzre hayvânsın unuttun sen yarasayı
- 86 Kulaklarına kurşunu akıttın mahz-ı yerin ettin
Ururlar tabl u nâyı işitmezsin hûyı hâyı
- 87 Zamânın lâl edip feth etmezsin zikr-i Mevlâ'yı
Dehan açıp bu fâniye bilir misin bu rüsvâyı
- 88 Dalarsın bahr u ummâna yanaşmazsın çü limâna
Atarsın cânı külhâna yakarsın bağr u sinâyı
- 89 Alır mısın aceb ibret girer mi kalbine gayret¹
Görürsün ey deli elbet n'edersin bu temâşâyı
- 90 Gel erken tevbe eyle ey cân vakitler geçdi kalk uyan
Gece gündüz ağla kan n'edersin tatlı helvâyı
- 91 Yüri tevbe kapısına var el bağla tapusuna
Sarıl muhkem yapısına ara bul yüce Mevlâ'yı
- 92 Yunus kavmi hulûsa ne edip tevbe-yi nasûha ne
Bütün geldiler îmâna bulup cennet-i Mevâ'yı
- 93 Bunu yazdım rızâ-yı Hakk değildi niyyetin nâhak
Kabûl oldu mı inde'l-Hakk yalnız bilmezem anı
- 94 Çü vardır çok münacâtlar yazarlar bâ ile cîmler
Yalân söyler tercümeler soyarlar hasta insânı
- 95 Çü gördüm câhil insânı sevdim ben tâ ihsânı
Dedim bir manzûme yazsam uyandırsam şu insânı

¹ 89-a gayret: ibret YZE (Yusuf Ziya Efendi)

- 96 Nasîhatler makâmında lisânım nutka gelmişdir
Vasiyetler merâmında kayırdım ehl-i îmânı
- 97 Bu nâzım Tonyalı Ahmed diler bir katre rahmet
Şefâat kıl yâ Muhammed görelim Hakk'ı Rahmânı
- 98 Ulu Mevlâ'ya hamd olsun bize gönderdi Kur'ân'ı
Resûlüne selâm olsun bize bize bildirdi Kur'ân'ı
- 99 Bu âdemi Tonyalıdır hem Karaağaç köylüdür
Sever çün ehl-i irfânı dahi hem ehl-i îmânı
- 100 Hemândem derdi bu hattı² okudu yazdı hem kendi
Hatası var mı yok mudur bu adı bilmedi anı
- 101 Getirdi Der-saâdet'e maârif meclisi gördi
Okundu çün³ gayrıya ne yazıldı hatt-ı lamânı
- 102 İzin verdi maârifler ilim bâbında ârifler
Yazılsun denildi harfler basılmak olsun imkânı
- 103 Bunu çün eyledim ihsân okusun dinlesin insân
Cem'i cümle bir yeksân ki bilsin dünyâyı fâni
- 104 Târîh bin üç yüzi⁴ buldı zamân âhir zamân oldu
Cihânın lezzeti gitti yıkıldı gitti her yanı
- 105 Yine fırsat olup elde hemân tevbe olup dilde
Ma'âsîden rücû edip selâmet etmeli cânı
- 106 Beyân ettik bu ebyâtı içinde ba'zı âyâtı
Dilersen izz ü râyâtı oku hem dinle Kur'ân'ı
- 107 Temâm ettik bi-hamdi'llah beyân ettik bi-hamdi'llah
Okuyup dinleyen billâh arar her derde dermânı
- 108 Ne gökcekdir şu İslâmbol içinde oturur sultân
Gerek sağdan gerek soldan unutmaz hiç biri⁵ anı
- 109 Bize insân verildi ad bekâyı al fenâyı sat
Du'âlarla edelim yâd Mehmed Reşâd Sultânı

---

² 100-a hattı: beyti YZE

³ 101-b çün: hem YZE

⁴ 104-a üç yüzi: üçyüzdü YZE

⁵ 108-b unutmaz hiç biri: hiç unutmaz biri YZE

SONUÇ

Klasik edebiyatın önemli nazım türlerinden olan nasihatnameler özellikle dinî-ahlakî hususlarda topluma ve bireye yön göstermek, doğru yolu işaret etmek amacıyla kaleme alınmışlardır. Bu nedenle oldukça sade bir üslubun tercih edildiği bu metinlerde vezin, şekil ve kafiyeye dair sanatsal unsurlarda problemler hasıl olabilmektedir.

Bu çalışmada da 19. yüzyıl Anadolu'sunda yaşamış olan Tonyalı Ahmed Efendi'nin dinî-tasavvufi bir nasihatnamesi incelenmiştir. Kaside nazım şekliyle yazılan manzumede Allah ve peygamber aşkı, Allah'ın birliği ve yüceliği, ilmin önemi, dünyanın geçiciliği gibi konularda didaktik bir üslupla nasihatler verilmiştir. Klasik şiirin son dönemlerinde pek çok örneği verilen nasihatnamelerden biri olarak kabul edilebilecek olan eserin, nazım şeklinin kaside olması yönüyle benzer manzumelerden bir yönüyle ayrıldığı ifade edilebilir.

Pek çok çağdaşı gibi son derece sade bir üslupla kaleme alınan nasihatnamede başka kaynaklarda sıkça rastlanmayan, ilmi açıdan bir kıymeti olmamakla birlikte anlatıma hareket kattığı ve dikkati çektiği için eserde yer verildiği düşünülen bazı hususlara da yer verilmiştir. Hz. İsa'nın taş ile olan kıssası, insanın on iki şey üzerine yaratılmış olduğunun beyanı gibi dikkat çekici bölümlerin manzumenin kendine has unsurları olduğu söylenebilir.

Ayrıca bu nasihatnamenin, Tonyalı Ahmed Efendi'nin mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân adlı eserinin devamı ve tamamlayıcısı niteliği taşıdığı da belirtilebilir.

Eserin kısa zamanda birkaç kez baskı yapması toplum tarafından kabul gördüğünü göstermektedir. Manzume muhteva, şekil ve üslup açısından incelendikten sonra metin oluşturulurken bu nüshalar arasındaki farklar da tespit edilmiş, tam metni verilen manzumede nüshalar arasındaki küçük farklılıklar dipnotla gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKOT, B. (2013). "İmâm-ı Gazâlî'ye Atfedilen Bir Eser: Hakîkatu'r-Ruh". *İslâmi Araştırmalar*. XXIV/2: 118-129.
- ARSLAN, M. (2003). *Leylâ Hanım Divanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BAŞAR, M., ESER, A. (2005). *Erzurumlu İbrahim Hakkı, Mârifetnâme*. İstanbul: Âlem Yayınları.
- KALYONCU, H. (2010). *Tonya*. Ankara: Korza Yayıncılık.
- KAPLAN, M. (2015). *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ÖZDİNGİŞ, V. (2013). "Ahmed Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=261>.(01.03.2024).
- TAŞKESENLİOĞLU, L. (2019). "Tonyalı Ahmed Efendi ve Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân Mesnevisi". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. XIV/27: 143-164.
- TONYALI AHMED (1325). *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.

TONYALI AHMED (1339). *Risâle-i Ahvâl-i Âhir Zamân*. İstanbul: Yusuf Ziya Efendi Matbaası.

YENİTERZİ, E. (2007). "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. V/10: 433-468.

EXTENDED ABSTRACT

Religious and moral issues have been the most important content of classical Turkish literature since the 11th century, when they began to form, and countless works of different genres were brought into being on this subject until the 19th century. These religious and artistic activities, which were mostly concentrated in scientific centers, were also accepted in the provinces, and religious and moral texts continued to be created in many different centers in 19th century Anatolia.

Some of these texts also have the nature of advice. It is seen that these works, written especially to guide society in religious and moral matters, to give enlightening information, and sometimes to give warnings, are based on the Qur'an and hadiths, and therefore the advice in the texts is largely based on verses and hadiths. One of the advice poets who lived in Anatolia in the 19th century was Tonyali Ahmed Efendi.

The information about Tonyali Ahmed Efendi, about whom there is no information in the treatises or literary historical sources, consists only of the information he gives about himself in his work. The poet, who is known to have been born in Karaağaçlı Village of Tonya district of Trabzon in 1851 and to have educated himself despite not having received much education, there is not enough information about issues such as his profession and going to Istanbul.

The only known work of Ahmed Efendi is *Risale-i Ahval-i Ahir Zaman*. The work was printed as a stone print in Istanbul in 1907 (h. 1325) at Mahmud Bey printing house, in 1912 (h. 1330) at Emniyet printing house, in 1921 and 1923 (h. 1339, 1341) at Yusuf Ziya Efendi printing house. In addition, the fact that all editions of the work have been prepared with transcripts has made it easier for the work to reach wider sections of society. The fact that several editions were made in a short time arouses the opinion that the work attracted great interest during its period.

In the first part of the work, there is a masnavi consisting of 81 couplets called *Risale-i Ahval-i Ahir Zaman*, which gives its name to the book. This poem, which is on the first 13 pages, is written in a very simple language in order to show the troubles of the end times and ways to escape from these problems. In the continuation of this poem, there is another book of advice that is not included in the masnavi, the rhyme sequence and measure are different. The poem of 109 couplets, which began after this poem written in the pattern of *fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun* and was written in the pattern of *mefa'ilun / mefa'ilun / mefa'ilun / mefa'ilun* and in the form of a ode, was evaluated as a different work. In addition, it can be said that the poem, which has not been given a name, is a book of advice in terms of its content.

In the work, the poet mostly dealt with topics such as the impermanence of the world, the virtues of science and the state of those who turn away from science, the love of Allah and the

prophet, the importance of the people of the sect and scholars, and gave information about himself. It can be said that the most striking aspect of the book of advice is the simplicity of its language. The poet, who gave sincere advice on religious issues, preferred a very simple style.